

Зорица РАДУЛОВИЋ /Никшић/

О ПРИДЈЕВИМА НА –ИВ И –ЉИВ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Стевановић их је окарактерисао као придјеве који доста пажње привлаче, а и доста тешкоћа причињавају.¹ И с правом, јер језичка реалност, тј. стање и у језику писаца и у језику штампе и у свакодневном језику, а још више стање у постојећим правописним приручницима – нуди слику приличне неодређености кад је у питању ова проблематика. Па, без обзира на то што постоје извјесна правила и језички моменти о којима би требало водити рачуна при употреби једног или другог облика овог наставка, често се намеће утисак као да правила готово и нема, те да се у највећем броју случајева алтернативно могу употребљавати оба наставка, и без разлике у значењу.²

У сваком случају, извјесно је да је то био првобитно наставак –ив и да је од њега, тј. испред њега, преко гласовних промјена, тамо гдје је било услова за њих, а касније и аналогijом према тим облицима, добивен сугласник љ који се почео осјећати као дио наставка па је на тај начин од –ив добијен само другачији облик овог наставка љив. Овај други облик, дакле љив, најприје се јавио код глагола са самогласником и у основи презента, као што су: грабити, љубити, ломити и сл., код којих се општи дио завршавао било усненим сугласником, било сугласником л, па је у неким облицима (у 1. л. презента нпр. и у глаголском прилогу прошлом) сугласник и од наставка за поменуће облике, у непосредном додиру са завршним сугласни-

---

¹ Своја тумачења у вези са овом проблематиком Стевановић је изнио у посебном раду у: *Студије и расправе о језику*, НИО Универзитетска ријеч, Никшић, 1988, 330–338. Ми у овом прилогу управо полазимо од његових тумачења.

² Најопштија значења ове групе придјева у нашем језику су: а) да појам уз чије име стоји тако изведен придјев има оно што значи мотивна именица (црвљива јабука) и б) да се појам уз чије име стоји од глагола изведен придјев одликује вршењем дате радње као особином, да је може / не може вршити (говорљив човјек, несагорива тканина), да се може или не може на њему вршити радња (читљива / нечитљива књига). Ово одређење је преузето из: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамајшика српског језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994, 147.

цима с краја општег дијела, давао сугласник *љ*. Глаголски прилог прошли, рецимо од наведених глагола некада је гласио грабљ–, ломљ–, љубљ– и сл. А тај облик је несумњиво и послужио као основа за грађење придјева са наставком – *ив* који гласе грабљив, ломљив.

1. 1. И не само код глагола, већ и код именица, код којих се основа завршавала на неки уснени сугласник постојали су услови за јотовање и за грађење ових придјева (нпр. зимљив, димљив, црвљив, сањив, мемљив).³ Стевановић сматра да је код оваквих придјева изведених од глагола неупоредиво већи број с наставком у облику – *љив*, него оних што чувају – *ив*, док се у примјерима с именицом у основи наставак – *љив* није у истој мјери уопштио на штету првобитног облика (пр. жалостив, језив, сумњив, пљеснив, милостив, сањив).

2. Ипак, извјесно је и да, без обзира на покушаје да се утврди шта је условљавало уопштавање касније добивеног наставка – *љив*, на штету првобитног његовог облика – досада није нађено адекватно и право решење. Неоспорно је да се с највише разлога ово уопштавање везивало за природу претходног сугласника. У том смислу, према Стевановићу,⁴ првобитни облик – *ив* остаје у свим ријечима код којих се основни дио, био он именички или глаголски, завршава сугласничким групама – *сѣ*, – *зд*, – *ши* (жалостив, милостив, неуништив). До аналошке појаве сугласника *љ* у овим облицима није дошло јер бисмо тиме добили једну сугласничку скупину тешку за изговор, иако је у књижевном језику обичан придјев *ѣоѣусѣљив* (и *неѣоѣусѣљив*). Међутим, рекли бисмо, не само он, него према Правопису из 1960. г. и *ѣроѣусѣљив* поред *ѣроѣусѣив*, *неѣроѣусѣљив* поред *неѣроѣусѣив* и *ѣремосѣљив* поред *ѣремосѣив*, а у језику писаца⁵ налазимо и *несаоѣшѣљива* (*несаоѣшѣљива* сећања у: М. Данојлић, Драги мој Петровићу, 24).

2. 1. Природа сугласника на крају општег дијела, у великој мјери, како смо већ истакли, условљава облик овог наставка. Отуда ће и првобитни облик – *ив* бити уопштен код ријечи с меким сугласником на крају општег дијела јер сугласник *љ*, као ни било који меки сугласник не може стајати непосредно поред

³ Придјиви на – *ив* / – *љив* изводе се најчешће од основе глагола, али и од основе именица (даждив, лишајив, кашљив, језив), а врло ријетко и од придјева (лењив, слаткорјечив).

⁴ Полазећи од језичких момената које наводи Стевановић у својој расправи и о којима ваља водити рачуна при употреби наставка – *ив* / – *љив*, ми у раду износимо стање у језику писаца, штампе и свакодневном говору, али превасходно стање у постојећим правописним приручницима.

⁵ Као илустративне за ову проблематику наводимо примјере из: Милован Данојлић, *Драги мој Петровићу*, Знање, Загреб, 1986. и *Мука с речима*, Београд, 1977; Јован Стриковић, *Доба равнодушних*, „Унирекс” Подгорица – „Милен” Суботица, Подгорица – Београд – Суботица, 1998.

других меких сугласника па имамо нпр.: *неосвојив*, *несиојив*, *неошћив*. Но, језичка стварност и овдје показује изузетке па биљежимо код Данојлића облике *знојљив* (... ваљда је по природи *знојљив*, 11) и *бројљив* (*бројљив* чинилац, 97), чак и по Правопису из 1960. г. поред *несиојив* препоручује се и *несиојљив*.

2. 2. Такође и правило да се придјеви изведени овим наставком од глагола са струјним, зубним сугласницима *с* и *з* и зубним сугласником *ц* у основи употребљавају у облику с наставком *-ив* (нпр. *неописив*, *неопозив*, *неизрецив*) – демантује језичка реалност. Код Данојлића имамо *мрзљив* (*мрзљив* комшилук, 175), а по Правопису из 1960. поред *нејроницив* налазимо и *нејроницљив*, затим поред *ојорезив* и *ојорезљив*, поред *јреносив* и *јреношљив*, а према Правопису МС из 1994. г. *неисказив* и *неисказљив*. У придјевима пак: *јажљив*, *сналажљив*, *јодношљив* и већ наведеним *ојорезљив*, *јреношљив*, *неисказљив* дошло је до промјене првобитног облика наставка, при чему је сугласник *љ* из наставка условио и промјену непосредно претходних зубних у одговарајуће предњонепчане сугласнике.

2. 3. Објашњења за овакав или онакав облик наставка налазимо и у неким другим језичким моментима. Тако је нпр. прирастање сугласника *љ* уз наставка *-ив* опет онемогућавала природа сугласника с краја општег глаголског дијела у случајевима кад су то били сугласници *ч*, *ж* и *ш*, који су, док су били умекшани, отклањали накалемљивање сугласника *љ* непосредно иза њих, па из тог разлога, у многим примјерима налазимо наставка *-ив*, нпр. *искључив*, *неодржив*, *јромочив*, *нерешив*. Но, врло често и иза ових сугласника, како потврђује језичка реалност, у наставку може стајати и умекшани сугласник *љ*. Па према Правопису МС из 1994. као равноправни се препоручују облици: *недокучив* и *недокучљив*, *неизљечив* и *неизљечљив*, *нејресушив* и *нејресушљив*, *неразлучив* и *неразлучљив*, *избјегив* и *избјегљив*, *неусиравив* и *неусирашљив*, али само *сиравив*, *загрижљив*. И Правопис из 1960. допушта читав низ дублета у том смислу, па налазимо: *неусирашљив* и *неусирашив*, *неиздржив* и *неиздржљив*, *неуијешив* и *неуијешљив*, *јресушив* и *јресушљив*, *јривлачив* и *јривлачљив*, *јрошумачив* и *јрошумачљив*, *нерјешив* и *нерјешљив*, *неублажив* и *неублажљив*, али само *неодложив*, *нејромашив*, *нејодрешив*, *нејрекршив* односно *нејошрошљив*, *нејрокишљив*. Придјев *нејрокишљив* према Правопису никшићко-београдском из 1993. г. има облик *нејрокишњив*, али ниједан од правописа нема облик *нејрокишив*.

Неоспорно је да стање у правописним приручницима у великој мјери намеће утисак да се дублети у примјерима овога типа сасвим обични са чиме се ми не бисмо сложили и сматрамо да би се у највећем броју случајева требало одредити облике са наставком *-ив*. Дакле, *неизљечив*, али не и *неизљечљив*; *недокучив*, али не и *недокучљив*; *нејресушив*, али не и *нејресушљив*; *нерјешив*, али не и *нерјешљив* и сл.

2. 4. У вези са овим наставком и његовим двојаким формама ваља имати у виду, према Стевановићу, и диференцирање с обзиром на то да ли се придје-

вима одређује појам субјекта или појам објекта. Па у том смислу нпр. *неизљечиво* је оно што се не може излијечити, *неисказиво* је оно што се не може исказати, *незадрживо* – оно што се не може задржати, *нейобједиво* је оно што се не може побиједити. Дакле, сви ови придјевни односе се на објекат. А насупрот овима, придјевни типа *йричљив*, *йойусиљив*, *йревриљив*, *насиљив*, *йажљив*, *нейовјерљив* и сл. јесу придјевни који одређују особине субјекта радњи оних глагола од којих су изведени. Ипак, како истиче Стевановић, није довољно само да овакви придјевни одређују објекат па да се чешће употребљавају у облику с наставком – *ив* него је нужно већина ових придјева притом и одрична. У том смислу обично се одрични овакви придјевни, и то већином они који према себи немају позитивне опозите, употребљавају с наставком – *ив*, нпр. *неразрушив*, *несумљив*, *недойусиљив*, *незадржив*, *нейоѓрешив*, *неисказив*.

2. 5. Овдје ваља указати и на то да већ поменути језички моменти не утичу и на придјевне сложене од глагола *љубиши* у значењу *вољешти* и објекатских допуна у примјерима: *власиљубив*, *дружелубив*, *йравдољубив*, код којих, без обзира на уснени сугласник којим се завршава општи дио и фонетске услове за појаву сугласника *љ* између општег дијела и наставка, као и без обзира на везаност тих придјева за субјекте глагола у основи и насупрот њиховом потврдном карактеру – налазимо наставак – *ив*. Изузетак имамо једино у облику *заљубљив* (незаљубљив), мада Правопис из 1993. (никшићко-београдски) препоручује *незаљубљив* и *незаљубив*, а поред овог и облик *йољубљив*, дакле такође са сугласником *љ*.

2. 6. Међутим, као што стање у језику показује, ни потврдно ни одрично значење, ни функција одређивања субјекта или објекта не условљава увијек искључиво један, односно искључиво други облик наставка. А како смо видјели, ни природа непосредно претходног сугласника не одређује свакад један или други облик.

Тако нпр. придјевни *злюбив* и *незлюбив*, *йромочив* и *нейромочив* и у потврдном и у одричном облику и без обзира на то што одређују субјекат основног глагола имају само наставак –*ив*. И обрнуто: *нейодмиљив*, *неухвиљив*, *неисйребљив*, употребљавају се с наставком –*љив* иако одређују објекат основног глагола и односе се на оно што се не може подмитити, ухватити и истријебити, и без обзира на то да ли се њима одређена особина приписује или одриче (дакле с истим наставком се употребљавају и њихови позитивни опозити).

2. 7. Нужно је поменути да се ни у случајевима иза сугласника *р*, којем непосредно претходи било који сугласник, не јавља *љ* у наставку јер би на тај начин сугласник *р* доспио у положај који му даје самогласнички карактер. Дакле, овај језички моменат одређује употребу искључиво облика – *ив* (*обазрив*, *необазрив*, *йодозрив* и сл.).

3. На основу стања у језику, кад је у питању ова проблематика, а још више на основу норме коју прописују постојећи правописни приручници, гдје се у највећем броју случајева ови придјевни употребљавају и препоручују у

оба означена лика једног наставка – произилази да постоји веома мало придјева за које се може рећи да имају искључиво један или други облик наставка. Допуштајући у овом смислу дублетизам производи се општа неодређеност и утисак да се ови придјеви могу употребљавати алтернативно у оба означена облика и без разлике у значењу, што није сасвим тачно. Јер, постоје језички моменти о којима се мора водити рачуна и, без обзира на постојећа одступања, управо они би морали на неки начин каналисати тенденцију ка чешћој, односно ређој употреби ових придјева са једним или са другим обликом наставка. Стога би нужно било, полазећи од наведених језичких момената, колико је то могуће, нормативно санкционисати један од два облика, чиме би се умногоме промијенило стање у језику јер бисмо тада имали у највећем броју случајева јасно утврђен облик, а у мањем дијелу дублете што је, у сваком случају, срећније решење од данашње ситуације, гдје норма прописује дублетизам чак и тамо гдје пракса то не потврђује и гдје се, бар према нашем језичком осјећању, форме са *-љив*, које у многим случајевима препоручују правописни приручници, могу чути само при хиперкоректном изговору нпр. *неизљечљив*, *неошклонљив*, *неранљив*, *неразлучљив*, *незбунљив*, *неисцунљив*, *нейодерљив*, *недокучљив*, *нерјешљив*, *неукрошљив*, *неразрешљив*, *неуклонљив*, *нейроцјенљив*, *незамишљив* и сл. И у језику штампе су наведени придјеви обичнији у облику с наставком *-ив*: *нейроцјењива*, *неодбрањива* (Приморске новине, 31. марта 2002, стр. 2), *незамјенљивим* (Просвјетни рад, 8. фебруар 2002, стр. 14), *неизљечивим* (Побједа, 27. април 2002, стр. 35.), *храњивих* (Приморске новине, 28. фебруар, 2002, стр. 18), док у језику писаца налазимо прилично шаренило, код М. Данојлића нпр. у већем обиму придјеве са *-љив*: *разменљиве* (Мука с речима, 33), *незаменљиву* (Исто, 35), *разменљивосић* (Драги мој Петровићу, 107), *неименљива* (Исто, 182). Код Јована Стриковића пак биљежимо већи број облика са *-ив*: *нерашчлањива* (Доба равнодушних, 73), *иromeњиво* (Исто, 73); *нейреводива* (Исто, 75), *нерешива* (Исто, 76), *нейромењив* (Исто, 129), *нейроцењива* (Исто, 165). У правописним приручницима је очигледна недоследност у смислу употребе придјева у два означена облика. Тако нпр. Правопис из 1960. препоручује *иреводљив*, али у одричном облику и *нейреводив* и *нейреводљив* или само *неломљив*, али *несломив* и *несломљив*; Правопис из 1994. препоручује само *сйрашљив*, али *неусйрашив* и *неусйрашљив*.

Наравно, неоспорно је мишљење Стевановића да се наставак *-ив* у овом свом облику знатно ређе сачувао и да се неупоредиво чешће јавља у облику *-љив*, као и мишљење Белића,⁶ према коме су придјеви на *-љив* добили

---

⁶ Видјети: А. Белић, *Придевски насјавци са сузласником – в у: Универзитетска иредавања из савременог српскохрватског језика*, Библиографија радова А. Белића (Изабрана дела, 14), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, 157.

велику распрострањеност и постали једно од најпродуктивнијих придјевских категорија, ипак сматрамо, на основу увида у грађу коју нуде правописни приручници, да није занемарљив број оних придјева чији је изговор с наставком – *љив* и необичан и пренапрегнут те би те облике ваљало изопштити у корист облика са – *ив*.

Zorica RADULOVIĆ

ON ADJECTIVES ENDING WITH *IV* AND *LJIV* IN THE SERBIAN LANGUAGE

S u m m a r y

Starting from the linguistic moments one should take care of when using one or another form of ending – *iv* or – *ljiv*, by which one of the most productive adjective categories is formed – the paper reveals the condition in the contemporary Serbian Language. And that condition, both in the language of writers and of press, in every day speech, and primarily the one we find in the existing normative manuals offers the picture of a considerable indefiniteness when these issues are in question. Dubletism in majority of cases creates the impression that these adjectives may be used alternatively in both designated forms and without the difference in meaning, what is not completely correct, and that is why this issue, in norming, should be addressed with more consistency.